

Nous llenguatges per al pessebre

ENRIC BENAVENT VALLÈS /
Text i fotografies

Les figures de pessebre són una de les creacions de l'art popular més entranyables que hi ha en la nostra cultura. Per a moltes famílies aquestes senzilles figuretes representen un lligam entre generacions i per a tots els qui fem el pessebre són, sens dubte, un record de la nostra història personal. Deu ser perquè les veiem només un cop l'any que tenen aquesta virtut de fer-nos recordar el passat.

Al segle XVIII és quan en alguns convents i cases nobles es comencen a fer els primers pessebres amb figures independents del paisatge. Les figures eren fetes per prestigiosos escultors i només estaven a l'abast de les persones més riques. Al segle XIX, quan les classes populars van voler emular els pessebres de la noblesa, es van crear figures de pessebre senzilles, sovint fetes per terrissaires que per Nadal es treien un sobresou amb aquesta activitat. Els pessebres populars, fets amb suro, molsa, pedres, romaní i altres elements naturals, responen perfectament a la particular realitat simbòlica que sempre ha tingut la representació del naixement de Jesús al llarg de la història de l'art, és a dir, mostrar que Jesús neix enmig de tots els pobles i per a totes les persones. Aquesta idea que teològicament és tan complexa troba la seva expressió més simple en els pessebres populars en els quals les figures representen la gent del poble que els construeix. Malauradament no coneixem gairebé cap dels autors de les figures del pessebre popular fetes al segle XIX i només quan ens endinsem al XX tenim referències d'alguns noms d'aquests artesans.

A principis del segle XX es donen diverses circumstàncies que fan evolucionar el pessebrisme català. D'una banda, com relata Basili de Rubí, a partir dels anys 20 es produeix una campanya veritablement iconoclasta de la figura popular, promoguda per alguns excessos de zel i d'erudició històrica que arraconaran progressivament de les fires les figures catalanes, substituïdes per pastors hebreus. Aquest fet va tenir unes conseqüències fatals per a la cultura popular de casa nostra ja que els figuristes es van decantar per fer gairebé exclusivament figura hebraica.

De l'altra, la refundació l'any 1921 de l'Associació de Pessebristes de Barcelona va catalitzar la difusió d'un estil de fer pessebre en el qual, gràcies a l'enginy d'Antoni Moliné, s'utilitzava cada cop més el guix per fer el paisatge i les construccions. Aquesta novetat tècnica, conjuntament amb l'aplicació del format del diorama a la presentació dels pessebres, va representar un canvi notable en la conceptualització del pessebre. Els diorames permetien fragmentar el relat bíblic en infinites escenes i això va portar alguns figuristes a haver de crear figures especials per satisfer la demanda dels pessebristes. Amb el format de diora-

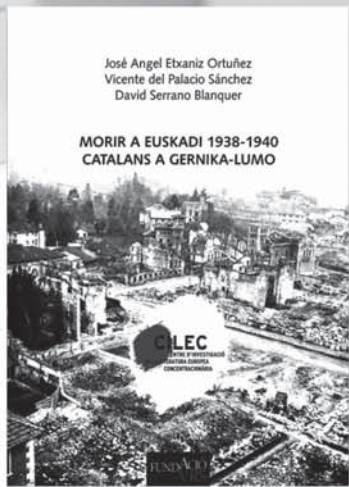
ma els pessebristes es van aventurar a fer representacions no estrictament bíbliques incorporant en l'imaginari del pessebrisme les escenes del costumari català nadalenc.

El debat a l'entorn de com s'havia d'interpretar el pessebre era molt viu a la Barcelona del primer quart del segle XX. Hi havia tot un corrent d'opinió que pretenia rescatar el pessebrisme de la decadència que havia patit a finals del XIX i que apostava per una representació historicista i cenyida dels textos bíblics. També hi havia qui reclamava per al pessebre un vincle amb la gent que desvetllés l'emoció pròpia d'una representació amb una càrrega simbòlica tan elevada.

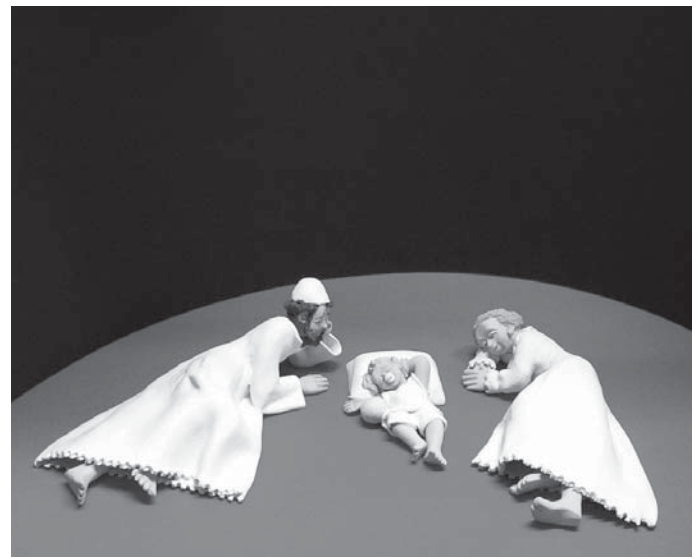
El dibuixant Joaquim Renart va ser un dels que parlava de la necessitat que el pessebre fos, per sobre de tot, emotiu, i especialment quan és de caire artístic. Demanava una transformació per al pessebre en la qual havia de prevaler l'emoció per damunt dels diversos trucs i tecnicismes. Tot descrivint un pessebre que havia vist fet d'estil contemporani, que prescindia del paisatge bíblic i situava l'escena en un context rural català, digué: "Heus ací l'aprofitament de les coses més naturals per produir l'emoció; espontàniament bell en detalls vius. Quasi franciscà."

D'entre els nombrosos pessebristes i figuristes catalans del segle XX n'hi va haver un que va saber interpretar com ningú aquesta necessitat d'incorporar l'emoció al pessebre. El figurista Lluís Carratalà Vila (1895-1991) ja va apostar clarament als anys 40-50 per fer figures de pessebre catalanes que permetessin representar el naixement de Jesús encarnat plenament en aquest poble. Faltaven encara 20 anys per al Concili Vaticà II però aquest senzill artesà ja va entendre que això de la fe no era una qüestió estrictament de fets sinó principalment de símbols. També va atrevir-se a modelar alguns conjunts de figures per

Els papers del Cilec

FUNDACIÓ VRS

al pessebre que transmetien missatges socials clars, davant la incomprensió dels més clàssics.

L'actualització del missatge i del llenguatge en l'art religiós i, per tant, també del pessebre, és un tema que reapareix de tant en tant. En el nostre món multicultural i secularitzat el debat sobre el paper dels símbols religiosos està sobre de la taula constantment. El pessebrisme, si no vol quedar com una tradició encallada en el passat, ha de reflexionar també sobre quin ha de ser el seu paper i quin és el missatge que ha de donar. De la mateixa manera que fa més de mig segle alguns van ajudar que l'art dels pessebres avancés, ara toca altra cop reformular el sentit de la seva presència.

El Nadal passat el Grup Pessebrista de Castellar del Vallès va fer una aposta interessant, incloent en els actes de la Biennial del Pessebre Català una exposició dedicada a explorar nous llenguatges per al pessebre. Aquesta exposició, també incompresa per més d'un, va ser molt agraiada pel gran públic per la novetat, per la capacitat d'interpel·lació que tenien algunes obres i, especialment, perquè representava un pas endavant arrelat en la tradició i alhora amb una mirada contemporània.

Aquest anar i venir és una constant en la història del pessebrisme que, com qualsevol activitat humana, ha avançat gràcies a la gosadia dels que no s'han quedat encallats en essencialismes i estereotips. Pessebristes com Moliné, Carratalà i tants d'altres que han explorat o exploren nous llenguatges per al pessebre són els que fan que una tradició tan arrelada a la nostra terra pugui continuar avançant plena de sentit enmig d'una societat tan canviant com la nostra.

Enric Benavent Vallès és membre del col·lectiu El Bou i la Mula www.elbouilamula.net